

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.3.24>

ГРЕЧАНА С.І.

**МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТАКТИКИ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ
СЛІДЧИМ СУДДЕЮ**

**INTERNATIONAL STANDARDS OF INTERROGATION TACTICS
DURING A PRE-TRIAL INVESTIGATION IN A COURT SESSION
BY AN INVESTIGATING JUDGE**

У науковій статті виокремлено міжнародні стандарти тактики допиту неповнолітніх під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, які ґрунтуються на положеннях провідних міжнародно-правових актів, закріплюють фундаментальні права та свободи людини як під час кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду), так і проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема – допиту.

Наголошено на необхідності інтеграції національного законодавства до системи міжнародного.

Аргументовано, що за умови розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, – коли учасником кримінального провадження є дитина (неповнолітній чи малолітній), з метою забезпечення міжнародних стандартів кримінального судочинства, дружнього до дитини – є підстави проведення допиту слідчим суддею у порядку ст. 225 КПК України.

Запропоновано внести доповнення до ч. 1 ст. 225 КПК України, визначивши: «1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, *необхідності допиту неповнолітніх у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування*, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження ... мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні...». Таку пропозицію підтримало 93,8% опитаних слідчих та 88,4% опитаних слідчих суддів. Такі зміни повинні позитивно вплинути на відповідність системи вітчизняного кримінального судочинства високим міжнародним стандартам і реалізації кримінального судочинства, дружнього до дитини.

Ключові слова: міжнародний договір; тактичні прийоми; дитина; судочинство, дружнє до дитини; практичні рекомендації.

The scientific article highlights the international standards of interrogation tactics during a pre-trial investigation in a court session by an investigating judge, which are based on the provisions of leading international legal acts, enshrine fundamental human rights and freedoms both during criminal proceedings (pre-trial investigation and trial), and conducting investigative (search) actions, in particular – interrogation.

The need to integrate national legislation into the international system is emphasized.

It is argued that under the condition of investigating criminal offenses against a person's sexual freedom and sexual integrity, as well as crimes committed with the use of violence or the threat of its use, when the participant in the criminal proceedings is a child (minor or minor), in order to ensure international standards of criminal justice, friendly to the child – there are grounds for conducting an interrogation by an investigating judge in accordance with Art. 225 of the CCP of Ukraine.

It is proposed to make additions to Part 1 of Art. 225 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, defining: “1. In exceptional cases related to the need to obtain testimony during a pre-trial investigation, if due to the existence of a danger to the life and health of a person, his serious illness, the need to interrogate minors in criminal proceedings regarding crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person, as well as in relation to crimes committed with the use of violence or the threat of its use, the presence of other circumstances that may make it impossible to interrogate her in court or affect the completeness or reliability of testimony, the party to the criminal proceedings ... have the right to apply to the investigating judge with a request to interrogate such a person in a court session ...”. This proposal was supported by 93.8% of surveyed investigators and 88.4% of surveyed investigative judges. Such changes should positively affect the compliance of the domestic criminal justice system with high international standards and, in particular, the implementation of child-friendly criminal justice.

Key words: *international agreement; tactical techniques; baby; child-friendly justice; practical recommendations.*

Вступ. Під час формування правових засад та надання практичних рекомендацій щодо тактики допиту неповнолітніх під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею важливим є дотримання нормативно-правових положень, визначених у таких міжнародно-правових актах. Це Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Декларація ООН про права дитини 1959 року, Конвенція ООН про права дитини 1989 року та інших міжнародних нормативно-правових актів. Однак питання формування міжнародних правових стандартів та надання дієвих практичних рекомендацій залишається відкритим.

Мета і завдання дослідження. Метою наукової статті є формування міжнародних стандартів тактики допиту неповнолітніх під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, які ґрунтуються на положеннях провідних міжнародно-правових актів, закріплюють фундаментальні права та свободи людини як під час кримінального провадження (досудового розслідування та судового розгляду), так і проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема – допиту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Акцентуємо увагу на тому, що увага світової спільноти звернена на дотримання прав та свобод особливої категорії громадян та учасників кримінального провадження, а саме неповнолітніх під час реалізації процесу кримінального судочинства, й зокрема – які є постраждалими від насильницьких злочинів, у тому числі – проти статевої свободи та статевої недоторканості. Вказана проблематика порушувалася у наукових публікаціях вчених (Корнієнко М.В. [1], Нікітіна-Дудікова Г.Ю [2], Ю.М. Черноус [3] та ін.).

Відповідно до ст. 1 Конвенції про права дітей ООН 1989 року [4], дитиною є кожна людина з моменту досягнення нею віку 18-ти років.

Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III теж оперує терміном «дитина» й визначає, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років» (ст. 6) [5]. Отже, поняття «дитина» є найширшим за значенням поняттям та охоплює як малолітніх, так і неповнолітніх осіб [6, с. 88].

Згідно п. 12 ст. 3 КПК України, неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Малолітня особа – це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років (п. 11 ст. 3 КПК України) [7].

Нині ми спостерігаємо інтеграцію національного законодавства до системи міжнародного, й на прикладі реалізації судочинства, дружнього до дитини, надаються рекомендації до правозастосовної діяльності для різних суб'єктів – слідчого, прокурора, захисника, слідчого судді, судді та ін. Перед суб'єктами, які реалізують завдання кримінального провадження, поставлено складне завдання – як забезпечити дотримання прав і свобод неповнолітнього, так і гарантувати виконання завдань кримінального провадження.

Перегляд засад кримінального судочинства, до якого залучені неповнолітні, визначений у міжнародних документах.

Наприклад, слід навести положення Керівних принципів, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей – жертв та свідків злочинів, 2005 року [8]. Поводження з дітьми – жертвами та свідками має ґрунтуватися на вияві турботи й урахування їхніх інтересів протягом усього процесу здійснення правосуддя, з огляду на їхнє конкретне становище й безпосередні потреби, вік, стать, стан здоров'я, рівень зрілості, а також за повної поваги їхньої фізичної, психічної та моральної недоторканності (п. 10). Поміж інших, їм мають бути забезпечені такі права: право на отримання інформації (розділ VII Керівних принципів); право бути заслуханим і висловлювати свої думки та побоювання (розділ VIII); право на ефективну допомогу (розділ IX); право на захист у складних ситуаціях під час процесу здійснення правосуддя (розділ XI); право на безпеку (розділ XII) та ін. [8].

Фахівцям слід використовувати зазначені Керівні принципи як основу для розроблення законодавства й письмових посадових інструкцій, стандартів і протоколів, що мають забезпечити надання допомоги дітям – жертвам і свідкам у процесі здійснення правосуддя. Фахівцям доцільно періодично аналізувати й оцінювати спільно з іншими установами, що мають відношення до процесу здійснення правосуддя, ту роль, яку вони відіграють у забезпеченні захисту прав дітей та ефективному здійсненні (розділ XV Керівних принципів, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей – жертв та свідків злочинів, 2005 року) [8].

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього до дитини, 2010 року [9] мають на меті створення системи правосуддя, що відповідає віковій дитини, є дбайливою, ефективною, адаптованою і спрямованою на задоволення потреб, реалізацію прав дитини, поважає права дитини, серед яких права на встановлений законом порядок, участь у судовому провадженні та його розуміння, повагу до особистого й сімейного життя, право на недоторканність і гідність [9].

Пункт 10.3 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 року («Пекінські правила»), визначає засади поведінки уповноважених посадових осіб у процесі реалізації кримінального судочинства відносно неповнолітніх. Закріплено зобов'язання «уникати заподіяння шкоди» [10], що включає різні форми неприпустимої поведінки (передусім фізичне та психічне насильство). Але власне залучення неповнолітнього до досудового розслідування та судового розгляду вже може негативно впливати на морально-психологічний стан дитини, тому завданням компетентних суб'єктів є мінімізація травми та психологічної шкоди дитини, залученої до кримінального судочинства. Відповідно, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суддя під час реалізації кримінального провадження, з метою як досягнення його завдань, так і зменшення і недопущення додаткового психологічного травмування дитини, повинен спілкуватися максимально ввічливо, поважаючи інтереси дитини. Важливою умовою для реалізації міжнародних стандартів є мінімізація спілкування дитини з правоохоронними органами, залучення до судових засідань. Тому нині завданням для вчених і практиків є розробка ефективних процедур здійснення кримінального провадження за участі дитини (малолітньої та неповнолітньої), удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики.

У пункті 2 підрозділу D розділу 3 Керівних принципів КМ РЄ щодо правосуддя дружнього до дітей від 17 листопада 2010 року зазначено, що у разі потреби повинні бути гарантовані конкретні засоби захисту та допомоги дітям у більш уразливому становищі, наприклад, дітям мігрантів, дітям-біженцям та дітям-шукачам притулку, дітям без супроводу, дітям-інвалідам, безпритульним дітям та дітям вулиці, дітям-ромам та дітям, що перебувають у спеціалізованих закладах [9]. Тактика допиту цих дітей повинна враховувати додаткові процесуальні, організаційні, психологічні особливості.

Пункт 3 підрозділу А розділу 4 вказаних Керівних принципів веде мову про те, що як дитина, так і батьки або законні представники повинні безпосередньо отримувати інформацію про хід та її участь у кримінальному провадженні [9]. З цього випливає, що слідчий, прокурор, повинні повідомляти про підготовку клопотання неповнолітнього (свідка, потерпілого) під час досудового розслідування слідчим суддею у судовому засіданні не лише батьків чи законних представників малолітнього чи неповнолітнього потерпілого, а і саму дитину, враховуючи її розвиток та індивідуальні особливості. Допомогу у цій справі може надати психолог, якого згідно КПК України, залучають до кримінального провадження за участю неповнолітнього.

Тобто, ми приходимо до висновку про те, що серед такої підстави для проведення допиту слідчим суддею як: «інші обставини, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань» (ч. 1 ст. 225 КПК України), з метою реалізації судочинства, дружнього до дитини, задля забезпечення відповідності міжнародним стандартам, слід додати таку як *«необхідність допиту неповнолітніх у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування»*. На нашу думку, наведені кримінальні правопорушення (проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також злочини, вчинені із застосуванням насильства або погрозою його застосування) – не є вичерпними, що надають фактичні підстави для допиту слідчим суддею під час досудового розслідування. Адже виходячи із конкретної ситуації під час досудового розслідування, пов'язаної із забезпеченням прав та свобод неповнолітнього та недопущення його травматизації, слідчий може клопотати про проведення допиту слідчим суддею. Однак, як продемонстрували емпіричні дослідження, сьогодні у багатьох випадках слідчі судді не задовольняють подібні клопотання і слідча практика у даній ситуації неоднозначна.

Наприклад, на нашу думку, не обгрунтовано є ухвала слідчого судді Фастівського міськрайонного суду Київської області від 15 вересня 2022 року [11] про відмову у задоволенні клопотання слідчого Фастівського РУП ГУНП в Київській області, про надання дозволу на допит неповнолітньої потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні у кримінальному провадженні, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст.152 КК України. У клопотанні слідчим було обгрунтовано, що необхідність проведення допиту потерпілої під час досудового розслідування у судовому засіданні пов'язана з тим, що показання неповнолітньої потерпілої мають суттєве значення для встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення, при цьому відсутні обставини, які б давали підстави сумніватися у достовірності наданих нею показань. Зважаючи на те, що неповнолітня потерпіла зазнала значної психологічної травми від сексуального насильства вказані обставини унеможливають в подальшому її допит в суді, та для уникнення спричинення їй ще більшого душевного хвилювання та загострення її емоційного стану, у даному випадку виникла необхідність у допиті потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні. Однак, слідчий суддя, попри наведені аргументи вказав, що «посилання слідчого на те, що неповнолітня потерпіла зазнала значної психологічної травми від сексуального насильства вказані обставини унеможливають в подальшому її допит в суді, та для уникнення спричинення їй ще більшого душевного хвилювання та загострення її емоційного стану не є винятковими випадками» [11] (так тлумачив ч. 1 ст. 225 КПК України слідчий суддя у даному випадку – вказано нами – С.Г.).

Однак, така наявні й інші приклади судової практики, коли слідчий суддя у своїх рішеннях з метою недопущення повторної травматизації неповнолітньої потерпілої визнає подібні ситуації як «винятковий випадок», що надає підстави провести її допит у судовому засіданні у кримінальному провадженні.

Так, слідчий суддя Білоцерківського міськрайонного суду Київської області задовольнив клопотання прокурора Білоцерківської окружної прокуратури про проведення допиту неповнолітньої потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні у кримінальному провадженні щодо вчиненого відносно неї кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Необхідність допиту неповнолітньої потерпілої в судовому засіданні обгрунтовувалася наявністю обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, тим, що з моменту вчинення щодо малолітньої злочину, коли їй було 13 років, минуло близько одного року. В силу значної тривалості кримінального провадження допит потерпілої в судовому засіданні може відбутись через значний проміжок. Відтак, в силу свого малолітнього віку, пережитого стресового стану, з плином часу неповнолітня особа може забути деякі деталі вчиненого щодо неї злочину або перекручувати їх, враховуючи свій

незрілий вік. Наведені в клопотанні підстави засвідчили винятковість та необхідність отримання показань неповнолітньої потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні. У зв'язку з цим слідчий суддя вирішив, що клопотання підлягає задоволенню та необхідно провести судові засідання в якому допитати неповнолітню потерпілу з участю законного представника. Відповідно, було призначено закриті судові засідання для допиту неповнолітньої потерпілої із застосуванням аудіо- та відеофіксації. Процесуальну дію вирішено провести за відсутності сторони захисту. Після закінчення допиту видати слідчому диск з технічним записом допиту потерпілої в судовому засіданні [12].

Слід навести ще один позитивний приклад. Так, слідчий суддя Автозаводського районного суду м. Кременчука задовольнила клопотання прокурора Кременчуцької окружної прокуратури Полтавської області про допит малолітньої потерпілої, у ході досудового розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України. В обґрунтування клопотання прокурор зазначила, що допит потерпілої судом необхідний, оскільки потерпіла особа є малолітньою, а кримінальне провадження проводиться стосовно застосування відносно неї домашнього насильства, а саме нанесення тілесних ушкоджень вітчимою. З посиланням на ст. 225 КПК України прокурор просила допитати малолітню потерпілу під час досудового розслідування в присутності прокурора, практичного психолога, педагога, а також законного представника. Прокурор зазначила, що на даний час вітчиму (який застосував домашнє насильство) про підозру не повідомлено; допит малолітньої потерпілої можна провести без його участі. У клопотанні було звернено увагу слідчого судді на той факт, що процедура допиту малолітньої потерпілої від насильства є дуже травматичною для дітей, тому є потреба у її допиті без присутності обвинуваченого у судовому засіданні в присутності прокурора, практичного психолога, педагога, а також законного представника. Вирішуючи клопотання, слідчий суддя виходила із тлумачення у ч. 1 ст. 225 КПК України виняткових випадків, що надають підстави слідчому судді отримати показання особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. Слідчий суддя вважає, що у зв'язку з віком та індивідуальними психологічними особливостями дитина може забути деталі вчиненого щодо неї злочину або через страх та душевні страждання відмовитись давати показання, оскільки злочин був вчинений її вітчимою. Вивчивши матеріали клопотання, суд прийшов до висновку, що обставини, які навела прокурор у клопотанні є винятковими, оскільки допит малолітньої потерпілої на даний час має суттєве значення для даної справи та її обставин. Керуючись ст. ст. 9, 224–225, 353, 309 КПК України, слідча суддя постановила: клопотання прокурора Кременчуцької окружної прокуратури Полтавської області про допит малолітньої потерпілої під час досудового розслідування у закритому судовому засіданні задовольнити. Провести допит у судовому засіданні малолітньої потерпілої в присутності прокурора, практичного психолога, педагога, а також законного представника [13].

Так, дане питання є дискусійним. Слід висловити власну позицію щодо даного важливого питання, а саме: за умови розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, – коли учасником кримінального провадження є дитина (неповнолітня чи малолітня), з метою реалізації міжнародних стандартів кримінального судочинства, дружнього до дитини – чи є підстави проведення допиту слідчим суддею у порядку ст. 225 КПК України?

Вивчення емпіричних джерел засвідчило, що думка слідчих та слідчих суддів з даного питання суттєво різняться.

Так, на питання щодо того, чи відповідає система вітчизняного кримінального судочинства принципам реалізації кримінального судочинства, дружнього до дитини, ствердно відповіли 58,0% опитаних слідчих та 48,5% слідчих суддів. При цьому відповідно до практики опитаних респондентів, лише у 63,4% випадків (слідчі) та 68,0% випадків (слідчі судді) – слідчий суддя задовольняв клопотання про проведення допиту неповнолітніх свідків і потерпілих у кримінальних провадженнях, виходячи із міркувань зменшення травматизації дитини під час кримінального провадження (наприклад, щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування).

Такі дані можна пояснити тим, що кожен суб'єкт зацікавлений у своїй позиції, керується власними переконаннями при оцінці та тлумаченні норми права, хоча й працюють на спільний результат – досягнення завдань кримінального провадження. Це ще раз переконує у необхідності формування міжнародних стандартів у кримінальному провадженні та створенні системи досконалого вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Висновки. З метою врахування міжнародних стандартів щодо реалізації кримінально-судочинства, дружнього до дитини, забезпечення застосування узгодженої правозастосовної практики, пропонуємо внести доповнення до ч. 1 ст. 225 КПК України, визначивши:

«1. У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час судового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, необхідності допиту неповнолітніх у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

У порядку, визначеному цієї статтею, може бути допитаний свідок, потерпілий, а також особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військово-полоненого....».

Як продемонструвало вивчення емпіричних джерел, таку пропозицію щодо доповнення кримінального процесуального законодавства підтримало 93,8% опитаних слідчих та 88,4% опитаних слідчих суддів. Переконані, що такі зміни позитивно вплинуть на відповідність системи вітчизняного кримінального судочинства високим міжнародним стандартам і зокрема реалізації кримінального судочинства, дружнього до дитини.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко М. В. Концептуальні основи протидії насильницьким злочинам щодо дітей : монографія. Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 318 с.
2. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Тактика допиту малолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридична психологія* : наук. журн. / редкол. : Ю. М. Черноус (голов. ред) та ін. 2020. № 1 (26). С. 77–85.
3. Черноус Ю.М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія* : наук. журн. / редкол. : Ю. М. Черноус (голов. ред) та ін. Київ. Нац. акад. внутр. справ. № 1 (26). 2020. С. 13–22. doi: <https://doi.org/10.33270/03202601.13>
4. Конвенція про права дитини ООН : міжнар. док. від 20 листоп. 1989 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Верховна Рада України* : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
6. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Правовий статус дитини, потерпілої від злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Юридична психологія* : наук. журн. / редкол. : Ю. М. Черноус (голов. ред) та ін. 2020. № 2 (27). С. 87–95.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Керівні принципи, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей – жертв та свідків злочинів : прийняті від 22 лип. 2005 р. *Верховна Рада України* : сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e54#Text
9. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього до дитини : прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листоп. 2010 р. на 1098-му засіданні заступників міністрів. *Council of Europe* : сайт. URL: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/>.
10. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекинські правила») : міжнар. док. від 29 листоп. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.
11. Ухвала слідчого судді Фастівського міськрайонного суду Київської області від 15 вересня 2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106269011>
12. Ухвала слідчого судді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 14 червня 2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104760290>
13. Ухвала слідчого судді Автозаводського районного суду м. Кременчука від 03 лютого 2023 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108859189>